

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie
Centrum pro studium nemateriálního kulturního dědictví
ve spolupráci
s Národním muzeem v přírodě, Valašským muzeem v přírodě
a Národním zemědělským muzeem

SALAŠNICTVÍ - ŽITÁ TRADICE, KULTURNÍ DĚDICTVÍ A SOUČÁST HISTORICKÉ PAMĚTI

Rožnov pod Radhoštěm 31. října 2024, 10.00–16.00 hod.

Valašské muzeum v přírodě, Palackého 147, Sušák, konferenční sál

Salašnictví, tedy sezónní horské pastevectví, se stalo v uplynulých desetiletích **jedním z charakteristických prvků spojovaných s regiony moravské Valaška a Těšínsko**. Sezónní pastva ovcí plemene valaška a koz je v našich zemích fenoménem uplatňujícím se až od 16. století, již ve středověku byl ovšem v nížinných partiích těchto oblastí běžně praktikován chov tzv. zemských ovcí (birek). Bylo to ovšem teprve salašnictví, které přispělo spolu s tzv. pasekářskou kolonizací k ekonomickému zhodnocení horských partií Karpat na našem území a výrazně také proměnilo vzhled zdejší krajiny. Přestože **od druhé poloviny 19. století je patrné oslabování jeho hospodářského významu, v průběhu 20. století se vedle doznívajících ekonomických funkcí proměnilo salašnictví v jednu z atraktivit rozvíjejícího se turistického ruchu a postupně i v jeden ze symbolů regionální tradice**.

Ačkoliv salašnictví ve svém plném rozsahu v polovině 20. století zaniklo, jeho **relikty jsou stále udržovány současnými chovateli, kteří na jeho odkaz v různé míře a různými způsoby navazují**. Tradice zároveň absorbovala inovace, které v minulosti nebyly pro horské pastevectví charakteristické. Na začátku letošního roku byla **Česká republika vyzvána kolegy z Rumunska, aby přistoupila k mezinárodní nominaci *transhumance* – sezónního výhonu dobytka** (viz <https://ich.unesco.org/en/RL/transhumance-the-seasonal-droving-of-livestock-01964>) **do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO**.

Po průzkumu mezi nositeli došli zástupci odborných organizací k závěru, že **samotná *transhumance* je udržována pouze několika jednotlivci zcela okrajově, již s ní není spojen konkrétní životní styl ani rozsáhlejší formy hospodaření, a tedy nemá potenciál pro mezinárodní zápis jako reprezentativní prvek živého dědictví České republiky**.

Tento podnět však zažehl diskusi nad horským pastevectvím v současnosti, kterou chceme v rámci kulatého stolu rozvíjet. Existuje totiž komunita nositelů této kulturní tradice, kteří se s ní silně identifikují a navazují na své předky. Někteří z těchto nositelů projevíli zájem o zápis na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky, potažmo na Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO. Z pohledu administrace těchto seznamů a cílů Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví UNESCO, v jejímž rámci jsou zřízeny, v této souvislosti **vyvstala řada důležitých otázek, které musí být zodpovězeny dříve, než nositelé za podpory odborných institucí přistoupí k vypracování návrhu na zápis**.

Cíle kulatého stolu jsou:

- vymezit, **co si dnes představujeme pod pojmem salašnictví či sezónní horské pastevectví** a s jakými znaky si jej spojujeme;
- určit, na základě čeho **identifikujeme a definujeme tento kulturní statek** jako prvek nemateriálního kulturního dědictví;
- identifikovat, **kdo jsou současní nositelé** tradice horského pastevectví;
- prozkoumat, zda kulturní statek má **potenciál k zápisu** na kterýkoliv ze seznamů;
- **připravit předpoklady pro další péči a zachování kulturního statku** – ať už v rámci zápisu nebo bez něj.

DISKUSNÍ OTÁZKY KULATÉHO STOLU

1. Co vymezuje současné salašnictví jako kulturní fenomén?

Kritérií, jež nám pomohou definovat kulturní statek, může být několik. Rozhodnout se, která použít, je nezbytné. Bez jasného a srozumitelného vymezení nelze statek nominovat, určit, co jej ohrožuje, ani správně stanovit, jaká opatření pro jeho zachování by mu mohla prospět a pomoci podpořit a upevnit jeho životaschopnost. Statek můžeme definovat prostřednictvím teritoria jeho výskytu – jedná se o území (západních) Karpat nebo o jakékoli vysokohorské partie v ČR / Moravy a Slezska, kde se chovají ovce (a kozy) tradičním způsobem? Odrazíme se od způsobu hospodaření a zpracování produktů a návaznost nositelů na tradici či hrají roli konkrétní plemena zvířat, například ovce valaška? Nebo je potřeba všechny tyto aspekty zkombinovat?

2. Které aspekty salašnictví jsou dnes živé a kde je hranice mezi žitou praxí salašnictví a historickou pamětí? Co je dnes vnímáno z obsahově bohatého historického fenoménu salašnictví jako *kulturní dědictví*?

Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví (a tedy i seznamy s ní související) usiluje o zachování současného a *živého* kulturního dědictví, které je integrální součástí života svých nositelů. V našich myslích se však mísí současná pastevecká praxe s udržováním již zaniklých kulturních prvků souvisejících se salašnictvím ve formě prezentačních nebo edukačních programů pro veřejnost i s mozaikou střípků již zaniklé kultury, které existují pouze v historické paměti. Některé z nich se nositelé částečně snaží vzkřísit k životu – pokud to současné legislativní normy vůbec umožňují.

Definování toho, co považujeme za *živé a žité znalosti, zkušenosti, dovednosti a zvyklosti, které se nadále předávají z generace na generaci pastevců*, je základem pro jakýkoliv další postup. Některé prvky byly revitalizovány – uplynula už dostatečná doba, aby čas prověřil, že jsou opět součástí žité tradice a podléhají mezi-generačnímu předáváníí? Co je podle samotných pastevců potřeba chránit a jak?

A co si vlastně dnes představujeme pod termínem *salašnictví*? Jaký nejvhodnější termín bychom měli používat, aby dostatečně odrazil současnou podobu prvků?

3. Kdo je nositelem / komunitou tohoto kulturního statku?

Jsou nositeli statku pouze pastevci a současní chovatelé, spotřebitelé jejich produktů nebo také veřejnost, která žije ve vymezeném teritoriu výskytu, podílí se na spolkové činnosti spojené s pastevectvím nebo patří mezi návštěvníky kulturních akcí s ní spojených? Můžeme sem řadit také muzea a jiné odborné organizace, které propagují salašnictví prostřednictvím programů pro veřejnost, odborných akcí a publikací? Pro zápis do seznamů je potřeba zajistit plnou účast komunity nositelů a jejich svobodný, informovaný a předem daný souhlas. Potřebujeme tedy vědět, kdo tito nositelé jsou.

PROGRAM

- 9:30–10:00** registrace
- 10:00–10:30** uvítání a představení účastníků
- 10:30–12:00** úvodní workshop – diskuse ve skupinách a společné shrnutí výsledků jako základ pro odpolední program
- 12:00–12:45** přestávka na občerstvení
- 12:45–16:00** společná diskuse na témata
Co vymezuje současné salašnictví jako kulturní fenomén?
Které aspekty salašnictví jsou dnes živé?
Kdo jsou současní nositelé?

V průběhu odpoledního programu budou přestávky na kávu a občerstvení, program bude ukončen shrnutím a doporučením dalšího postupu.

Kulatý stůl se koná při příležitosti 17. října jako prvního mezinárodního dne nemateriálního kulturního dědictví, který vyhlásila organizace UNESCO.

In support of the International Day
of Intangible Cultural Heritage

unesco

Intangible Cultural Heritage

Kulatý stůl *Salašnictví – žitá tradice, kulturní dědictví a součást historické paměti* je realizován Ústavem evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v rámci projektu *Nemateriální kulturní dědictví: heritizace i žitá každodennost* (MUNI/A/1486/2023).

Text: PhDr. Eva Kuminková, Ph.D., doc. PhDr. Daniel Drápala, Ph.D.

Grafické zpracování: Metoda, spol. s r. o., Brno

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie,
Centrum pro studium nemateriálního kulturního dědictví

Brno 2024

MUNI